

журналом? / І. Мілясевич // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомлення восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24–26 жовтня 2003 р. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики; [За ред. М. М. Романюка]. – Львів, 2003. – С. 264–269. 37. Грушевський М. Славянський сезд в Празі и українство / М. Грушевський // Вестник Волини. – 9 июля 1908. – С. 5. 38. Буковинские украиноманы в России // Жизнь Волини. – № 214. – 24 августа 1911. – С. 4. 39. В защиту русского языка в русской школе // Жизнь Волини. – № 247. – 28 сентября 1911. – С. 1. 40. В. М-ць. Подъяремная Русь / М-ць В. // Жизнь Волини. – № 143. – 9 июня 1910. – С. 1. 41. К русской интеллигенции Западного края // Почаевский листок. – № 68. – ноябрь 1909. – С. 1–2.

Оксана Біла

ПУБЛИКАЦИИ ОБ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОСТИ В ВОЛЫНСКОЙ ПЕРИОДИКЕ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВВ.

Статья содержит результаты исследований историко-краеведческих публикаций размещенных на страницах периодики Волынской губернии на рубеже XIX–XX вв., которые касались украинской народности; характеристику направлений и тематики данных заметок, а также анализ их содержания, ведущих идейных тенденций; описание авторов, издателей и редакторов статей. Автором прослежено влияние российской имперской политики на формирование и восприятие образа Украины и украинской народности, а также рассмотрен и изучен тогдашний искусственно созданный категориально-понятийный аппарат, по следующим понятиям: "Украина", "украинский", "украинский язык", "украинский культура".

Ключевые слова: Волынская губерния, периодика, периодические издания, Российская империя, публикации.

Oksana Bila

PUBLICATIONS ABOUT UKRAINIAN NATION IN VOLHYNIA PERIODICALS AT THE TURN OF XIX – XX CENTURIES

Article contains the results of research local history publications posted on the pages of periodical of Volhynia Governorate at the turn of XIX–XX centuries, concerning Ukrainian nationality; describes trends and topics of these publications, also analyzes their content, key ideological trends; description of individual authors, publishers and editors of articles. The author traced the influence of Russian imperial policy on formation and perception of the image of Ukraine and the Ukrainian nation, also it has been considered and studied artificial categorial-conceptual apparatus on the next definitions: "Ukraine", "Ukrainian", "Ukrainian language", "Ukrainian culture".

Key words: Volyn Governorate, periodical, newspapers, Russian Empire, publications.

УДК 94 (477): 050"1905/1916"

Ірина Кучернюк

РОБОТА АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ ЧАСОПISУ "РІДНИЙ КРАЙ" У ВИСВІТЛЕННІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ 1905–1907 РР.

На основі аналізу статей часопису "Рідний край" досліджено суспільно-політичне життя українців (1905–1907 рр.). Показано роль часопису у відстоюванні національних інтересів українського народу у сферах суспільного та політичного життя. Авторський колектив часопису мав свою чітку сформовану позицію у поглядах на те, якими мають бути головні напрямки суспільного та політичного розвитку країни і на місце України в тих процесах, які відбувалися у російському суспільстві. Статті, вміщені у "Рідному краї", відігравали значну роль у формуванні політичних поглядів українців.

Ключові слова: часопис "Рідний край", авторський колектив, Україна, суспільно-політичне життя, національні інтереси.

Агітаційно-пропагандистська робота, яку проводили видавничі колективи газет та способи висвітлення ними подій політичного й економічного життя країни в усі часи впливали на свідомість широких суспільних мас. Особливої ваги цей вплив набуває у ті періоди історії, які характеризуються значними соціальними потрясіннями і конфліктами.

У зв'язку із цим розкриття позицій, які займали редакційні колективи видань з приводу цілої низки суспільно значущих питань, дозволяє об'єктивно розглянути події, які відбувалися у житті країни, а також висвітлити внесок цих часописів у процес національно-державного відродження

українського народу. Саме тому часопис "Рідний край" дає можливість більш ґрунтовно оцінити ті процеси, які відбувалися в українському суспільстві досліджуваного періоду.

Редакційний колектив часопису "Рідний край" займав активну громадську позицію із багатьох принципів для українського національного руху питань і послідовно відстоював на сторінках часопису національні інтереси українського народу. У зв'язку з цим, значна частина газетних публікацій присвячувалася проблемам політичного, соціального та економічного розвитку країни.

У передовій статті до першого номера часопису "Рідний край" її редакційний колектив так сформував завдання діяльності газети: "Національно-культурні потреби українського народу, конституційний лад в Росії такий, який забезпечував би в повній мірі права кожної людини і кожного народу, добре й щасливе життя робочих людей, земля хліборобам – от те, про що найбільше говоритимемо у своїй газеті, що завжди оборонятимемо" [1, с. 5–6]. Цією своєрідною програмою й користувалися співробітники газети при висвітленні подій суспільно-політичного життя країни.

Слід відмітити, що кореспонденти часопису не завжди могли відкрито висвітлювати свої думки щодо найбільш гучних та резонансних подій, які відбувалися у країні. Існуючим законодавством на сторінках преси заборонялося "прилюдне поширення будь-яких статей чи інших повідомлень, які збуджували вороже ставлення до уряду" [2, с. 37]. Саме тому, щоб накласти на видання штраф, конфіскувати тираж або ж піддати його арешту було достатньо найменшої підозри щодо нелояльності його авторів до існуючого державного устрою. У зв'язку з цим писати про критику уряду слід було дуже обережно.

Працівники часопису покладали надію на демократизації суспільного життя Російської імперії на революційні події 1905–1907 рр. Особливої уваги кореспонденти часопису "Рідний край" надавали царському Маніфесту від 17 жовтня 1905 р. Цим документом оголошувалося про скликання Думи, проголошувалася недоторканість особи, свобода слова і друку, совісті та інші політичні права і свободи. Маніфест створював передумови для переходу Росії від самодержавної форми державного устрою – до конституційної монархії. Саме тому редакційний склад часопису "Рідний край" дуже часто говорив про цей акт як про державну конституцію, що свідчило про значні сподівання, які покладалися ними на цей документ [3, с. 10–11]. У зв'язку з цим, вони розглядали його як важливий крок на шляху до поступового реформування на демократичних засадах усієї державної системи Російської імперії.

Слід відмітити, що поява на світ часопису "Рідний край", як і всієї української преси взагалі, стала можливою завдяки лібералізації політики російського уряду, яка відбулася після підписання цього документу. Визначаючи свою позицію щодо нового устрою країни, редакційний колектив часопису "Рідний край" наголошував не тільки на суспільно-політичних та соціально-економічних потребах трудового народу, але й виступав поборником національно-культурної автономії України, а її співробітники уявляли Російську імперію як федерацію рівноправних народів [4, с. 57].

Таким чином, редакційний колектив газети вкладав у зміст царського Маніфесту можливість реалізації свободи для кожного народу у сфері розвитку власної національної культури, економіки, у відродженні політичної свідомості народних мас, що дозволило б їм захищати свої інтереси та брати участь у побудові власної держави [5, с. 145–150].

Співробітники часопису "Рідний край" сподівалися, що наступні кроки на шляху до демократизації суспільного життя в Російській імперії будуть здійсненні парламентом країни, формування якого стало можливим після видання царського Маніфесту. У зв'язку із цим одним із головних завдань своєї діяльності, які редакційний колектив часопису "Рідний край" розглядав як першочергові, було піднесення національної свідомості народних обранців та аналіз ефективної організації їх роботи напередодні та під час парламентських виборів. При цьому акцентувалася увага на тому, чи забезпечують національні партії населення інформацією про мету, програми та завдання своєї діяльності.

Аналізуючи становище, що склалося напередодні виборів до Другої Державної Думи, кореспонденти часопису вказували на низьку активність українських політичних сил у підготовці до цієї важливої події у політичному житті країни. Зокрема, у листопаді 1906 р. газета зазначала, що, у той час як праві партії вже давно розпочали передвиборчу агітацію і проводять її із надзвичайною завзятістю, українські національні політичні сили про це ще й не починали думати. У статті "Вибори до Державної Думи" підкреслюється, що це було значним прорахунком, оскільки ніхто не проводив агітацію перед виборами у селах і не роз'яснював населенню цілі, які ставили перед собою українські політичні партії [6, с. 2].

Також одним із вирішальних завдань, якими мали зайнятися провідники українських партій, кореспонденти часопису "Рідний край" називали організаційне зміцнення та консолідацію усіх політичних сил навколо ідеї проведення до Думи якомога більшої кількості депутатів-українців, які б у цьому державному законодавчому органі захищали національні, соціальні та політичні права українського народу. Редакційний колектив видання був переконаний у тому, що інтереси

демократії в Україні для політичних партій були першочерговими і це спонукало їх до більш тісних зносин між собою для досягнення єдиної мети [7, с. 12].

Як відзначалося, програмні відмінності демократичних партій не повинні були стати на заваді їх спільній діяльності у практичних справах. Особлива увага при цьому приділялася тому, щоб ті гасла, які стали основою діяльності українських політичних сил, були близькими до народу. У редакційній статті "З Державної Думи", вміщеній у часописі "Рідний край" напередодні виборів, йшлося про те, що коли національні політичні сили хочуть повести за собою широкі народні маси, вони повинні подбати про те, щоб їх програмні вимоги були зрозумілі народові й відповідали його потребам. Саме це спонукало редакційний колектив газети закликати українські партії у своїй роботі звернути увагу на національні гасла. Партійна агітація, таким чином, допомогла б активнішому поширенню національної ідеї в українському суспільстві [8, с. 9]. Таким чином, на думку співробітників газети, бажання перемогти реакцію, висунути гасло "повторної Думи" у поєднанні із національними вимогами й мало стати спільним ґрунтом, на якому могли б з'єднатися на час виборів демократичні політичні сили.

Поряд із цим, часопис "Рідний край" давав слушні поради українським партіям, як використовувати закон про передвиборчі зібрання так, щоб влада не змогла зашкодити їх проведенню. Одним із таких засобів було влаштування зборів "явочним порядком". Організаторам, при цьому, слід було не пізніше як за 24 год. заявити про це поліції. Як зазначалося у статті "Вибори до Державної Думи", соціал-демократи у Петербурзі й Москві вже з успіхом випробували таку тактику [6, с. 2].

У той же час, коментуючи заклики деяких українських політиків бойкотувати вибори до законодавчих органів, редакційний колектив вказував на помилковості та шкідливості такого кроку як для самих партій, так і для українського суспільства загалом. Участь у виборах, навіть за найскладніших обставин, могла принести чимало користі. Слушно зверталася увага на те, що бойкот є дієвим на Заході, де традиції демократії мали багаторічну історію. Однак в російських умовах цей крок міг стати малоефективним і навіть згубним. Серед бажаних заходів, які сприяли б посиленню позицій національних партій, також вказувалося на завчасне визначення спільних кандидатів від демократичних сил, за яких змогли б віддати свої голоси усі виборці. Такими кандидатами, за словами редакції, мали бути люди "...чесні, щирі, розумні та сміливі, яких не могли б збити з пантелику [9, с. 131].

Отже, значні зусилля співробітники часопису приділяли політичній освіті населення. З цією метою на сторінках газети постійно діяла рубрика "Державна Дума", у якій періодично подавалася інформація про хід партійних зібрань та прийняті на них резолюції. Тут також публікувалися матеріали з аналізом програмних вимог діючих партій, що було особливо важливо в інформативному плані для більшої частини населення, яке в основній масі мало мало знало їх роботу.

Незважаючи на те, що часопис "Рідний край" був виданням позапартійним, редактори перебували на демократичних засадах розвитку суспільства і їх симпатії належали партіям соціалістичного спрямування [10, с. 24–28]. Якщо про діяльність прихильних до уряду політичних сил громадянство могло дізнатися із кожної газети та з телеграм Петербурзького телеграфного агентства, яке охоче подавало подробиці їх діяльності, то робота, яка проводилася українськими національними політичними силами, у пресі майже не висвітлювалася. Про успіхи цих організацій суспільство дізнавалося досить рідко. Саме тому редакційний колектив часопису "Рідний край" приділяв значну увагу висвітленню різних аспектів діяльності українських партій. Зокрема, у статтях часопису "Рідний край" повідомлялося про наслідки поділу Радикальної української партії (далі – РУП) на "Спілку" та Українську соціал-демократичну робітничу партію (далі – УСДРП) кореспондентами газети називалася "асиміляторською течією в національному русі". На їх думку, у той час, як "Спілка" зневажливо сприймала значення національних організацій і національного питання, програма робітничих партій (УСДРП) приділяла цим темам особливу увагу [11, с. 2].

Авторський колектив, аналізуючи позицію прихильно ставився і до кадетської партії. Однак вони виражали своє незадоволення національною частиною її програми, стверджуючи, що ця політична сила не виражає першочергових потреб українського народу. Ця партія критикувалася насамперед за те, що її представники не бажали ставити своєю метою досягнення автономії України у складі Російської імперії [11, с. 2]. Таким чином, на шпальтах часопису широко висвітлювалися головні напрямки діяльності національних партій та давалася різнобічна оцінка роботи, яку вони проводили.

З метою кращого інформування своїх читачів про події політичного життя, редактори часопису "Рідний край" також регулярно робили огляд матеріалів, уміщених на сторінках іншої української та зарубіжної преси. Крім цього, особливий інтерес становлять передові редакційні статті на політичні теми, які писали переважно Г. Коваленко, М. Дмитрієв, Г. Маркевич [12, с. 45–58].

На сторінках часопису “Рідний край” періодично друкувалися звернення до виборців із закликом перевірити правильність внесення до списків їх прізвищ, щоб запобігти можливим позбавленням громадян права голосу під час голосування. Друкувалися також адреси, за якими у разі потреби можна було звернутися за юридичною консультацією. Таким чином, авторський колектив часопису “Рідний край” не залишався осторонь пропаганди серед громадськості національних партій, закликаючи її брати активну участь у політичному житті країни. Особлива увага зверталася на відповідність партійних програм, потребам народу а також на організованість і злагодженість у їх роботі. Така діяльність приносила плідні результати. Зокрема, Г. Коваленко у статті “Вибори до Думи” відзначав зростаючий інтерес серед селянства до політичного життя. Також зазначалося, що населення переймається тим, як обрати дійсно достойних кандидатів, які б навіть у найскладніших умовах змогли відстоювати народні інтереси [13, с. 6].

Відстоюючи свободи, проголошені царським Маніфестом 17 жовтня 1905 р., редакційний колектив часопису активно виступав проти редакційних дій уряду та прихильників до нього партій, які скеровувалися на придушення українського національного життя. У час, коли законодавчий орган країни уже було скликано і він розпочав свою роботу, працівники часопису “Рідний край” детально висвітлювали усі події, які у ньому відбувалися. У статті під назвою “Відкриття думи”, із надією говорилося, що діяльність обраних народом депутатів зможе докорінно змінити існуючий суспільно-політичний устрій у країні [14, с. 2]. Таким чином, редакційний колектив часопису “Рідний край” вважав діяльність Державної Думи запорукою розбудови громадського життя на національних принципах.

Загалом, кореспонденти часопису “Рідний край” відзначали позитивні зрушення в українському громадському житті, які сталися під час 1905–1907 рр. Ці події дали змогу друкувати твори художньої літератури, видавати українські газети та політичні брошури, створювати українські товариства тощо. Але, на жаль, уже в ході революції 1905–1907 рр. такі оптимістичні сподівання працівників часопису “Рідний край” були розвіяні наступом царизму на революційно-демократичні сили та національно-визвольні сили. Указ імператора від 3 червня 1907 р. про розпуск Другої Державної Думи знаменував собою закінчення революції. Авторський колектив часопису також критикував реакційні дії уряду. Співробітники часопису були переконані у тому, що коли уряд справді б щиро бажав навести лад у країні і прагнув би дати суспільству такі реформи, яких хотіла більшість населення, то повинен був зберігати нейтралітет у політичній боротьбі. Часопис засуджував дискримінаційні заходи уряду, скеровані на придушення перших паростків демократичних свобод у державі [15, с. 78–80].

Один із редакторів часопису, Г. Коваленко у статті, присвяченій підписанню царського Маніфесту, підсумовуючи ті зміни, які відбулися у Росії, зазначав, що країна за останні два роки не отримала нічого, окрім спалених маєтків, пограбувань, вбивств, засланих та розстрілів. На думку автора, політична реакція викликала у певних верствах суспільства інтелектуальну реакцію. На підтвердження цього зверталася увага на зниження активності інтелігенції, появу в її колах байдужості до суспільно-політичного життя та зниження інтересу до культурно-просвітницької роботи [16, с. 5].

Отже, саме тому для виведення країни із кризи журналісти часопису у своїх статтях прагнули не формальних, а справжніх політичних, економічних та культурних прав для усіх націй, які входили до складу Російської імперії. При цьому, насамперед, зверталася увага на проблеми та перспективи суспільно-політичного та культурного розвитку українських земель. У подальші роки авторам часопису “Рідний край” доводилося працювати в умовах ще більш жорстокої урядової цензури. Однак, незважаючи на це, редакційний колектив часопису у своїх публікаціях завжди відстоював національні інтереси українського народу.

Таким чином, діяльність часопису “Рідний край” припала на складний та дуже важливий для всього українського суспільства відрізок історії. Видавці та співробітники часопису не залишалися осторонь тих подій політичного життя, які відбувалися у країні. У зв'язку з цим, одним із головних напрямків роботи часопису “Рідного краю” було ознайомлення українського суспільства із політичними подіями, які відбувалися у країні.

Аналіз публікацій, вміщених у часописі, дає можливість скласти загальну картину політичних симпатій редакційного колективу видання. Кореспонденти часопису “Рідний край” мали свою чітко сформовану позицію у поглядах на те, якими мають бути головні напрямки суспільного та політичного розвитку країни і на місце України в тих процесах, які відбувалися в російському суспільстві. На початку видання часопису його співробітники покладали значні сподівання на ті зрушення, які мали місце в країні після подій 1905–1907 рр. Однак з часом ця ейфорія змінилася більш жорсткими та реалістичними оцінками, пов'язаними із революційними подіями.

Список використаних джерел

1. Коваленко Г. О. До своїх читачів / Г. О. Коваленко // Рідний край. – 1906. – Ч. 1. – С. 5–6. 2.

Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України / І. В. Крупський. – Львів: Вид-во Світ, 1995. – 184 с. 3. Коваленко Г. О. Державна дума / Г. О. Коваленко // Рідний край. – 1906. – Ч. 25. – С. 10–11. 4. Чикаленко Є. Х. Спогади (1861–1907) / Є. Х. Чикаленко. – К.: Темпора, 2011. – 504 с. 5. Лисенко О. В. Роль преси у формуванні української національної / О. В. Лисенко. – К.: Вид-во "Наукова думка", 2000. – С. 150. 6. Дмитрієв М. А. Вибори до Державної Думи / М. А. Дмитрієв // Рідний край. – 1907. – Ч. 5. – С. 2. 7. Дмитрієв М. А. В справі виборів до Державної Думи / М. А. Дмитрієв // Рідний край. – 1906. – Ч. 9. – С. 12. 8. Чижевський П. В. З Державної Думи / П. В. Чижевський // Рідний край. – 1906. – Ч. 26. – С. 9. 9. Гутковський В. В Українська журналістика Наддніпрянщини (друга половина XIX ст. – 1920 р.) / В. В. Гутковський. – Львів: Вид-во Світ, 2001. – 131 с. 10. Грінченко Б. Д. Тяжким шляхом: Про українську пресу / Б. Д. Грінченко. – К.: Друкарня 1-ої Київської Друкарської Спілки Трьох свят. – 1912. – 96 с. 11. Пчілка О. В Державній Думі / О. Пчілка // Рідний край. – 1909. – Ч. 30. – С. 2. 12. Семенко С. В. Журнал "Рідний край" (1905–1916) – перший легальний друкований орган національної періодики Наддніпрянської України початку XX століття / С. В. Семенко. – Полтава: Вид-во РІК, 2005. – 444 с. 13. Шраг І. М. Посол до першої Думи М. Онацький / І. М. Шраг // Рідний край. – 1907. – Ч. 18. – С. 6. 14. Пчілка О. Відкриття думи / О. Пчілка // Рідний край. – 1908. – Ч. 3. – С. 2. 15. Животко А. П. Історія української преси / А. П. Животко. – К.: Вид-во Наша культура і наука, 1999. – 368 с. 16. Коваленко Г. О. Царський Маніфест / Г. О. Коваленко // Рідний край. – 1906. – Ч. 5. – С. 5.

Ирина Кучернюк

**РАБОТА АВТОРСКОГО КОЛЛЕКТИВА ЖУРНАЛА "РИДНЫЙ КРАЙ"
В ОПИСАНИИ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ
УКРАИНЫ 1905–1907 ГГ.**

На основе анализа статей журнала "Ридный край" проведены исследования жизни украинцев (1905–1907 гг.). Описано роль журнала в защите национальных интересов украинского народа в области общественной и политической жизни. У авторского коллектива периодического издания была собственная позиция на то, каким должны быть общественное и политическое развития страны и на место Украины в тех процессах, которые осуществлялись в российском обществе. Статьи, опубликованные в "Ридному крае", сыграли важную роль в формировании политических взглядов украинцев.

Ключевые слова: журнал "Ридный край", авторский коллектив, Украина, общественно-политическая жизнь, национальные интересы.

Irina Kuchernyuk

**SOCIAL AND POLITICAL LIFE OF UKRAINE IN 1905–1907
ON THE PAGES "RIDNIY KRAY"**

Analyzing "Ridnyy Kray" magazine articles author investigates social and political life of Ukrainians (1905–1907). The role of magazine is shown in defending of national interests of the Ukrainian people in the spheres of public and political life. The author collective of magazine had the clear position in views on main directions of social and political development of country and the place of Ukraine in those processes which took place in Russian society. Articles published in "Ridnyy Kray", played a significant role in the development of Ukrainian political views.

Key words: magazine "Ridnyy Kraj", authors, Ukraine, social and political life, national interests.

УДК 94 (497.1) "1914":070

Світлана Чернік

**АВСТРО-СЕРБСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1914 Р.
У ВИСВІТЛЕННІ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ УКРАЇНИ**

У статті на основі матеріалів газетних видань України розкриваються події у Сербській державі у червні-липні 1914 р. Досліджено зміст публікацій київських, одеських, харківських та інших регіональних газет й викладено позицію цих видань щодо австро-сербського конфлікту, який став приводом для початку Першої світової війни. Особлива увага приділена статтям про загострення відносин між Австро-Угорською імперією і Сербським королівством та переростання їх дипломатичного протистояння у війну. Визначено роль кореспондентських репортажів у висвітленні австро-сербського зіткнення на Балканах.